

nizací (IUFRO) působil mimo jiné jako místopředseda Whole Plant Physiology Group, byl také členem národního komitétu Akademie věd ČR pro geosféru-biosféru nebo redakční rady prestižního časopisu *Tree Physiology*. Přednášel na řadě tuzemských univerzit, jakož i na přibližně 50 univerzitách v zahraničí, a to včetně Oxfordu a Harvardu. Byl zapojen do mnoha mezinárodních projektů a žádaným recenzentem více než 60 vědeckých časopisů, oponentem 35 disertací nebo habilitací, byl i školitelem a konzultantem 20 českých diplomantů a doktorandů a 30 zahraničních doktorandských studentů.

Jeho největší zálibou byl od mládí pobyt v přírodě a táboření. I v této oblasti uplatňoval svého inovátorského ducha

a velkou zručnost. Navrhoval a vyráběl prototypy kvalitního tábornického vybavení, které bylo tehdy na trhu nedostupné – stany, spací pytle, skládací kajaky apod. S velkorysostí sobě vlastní se neopomínal o zkušenosti podělit s ostatními zájemci a řádně zdokumentované je časopisecky publikovat včetně nákresů a detailních výrobních postupů.

V posledních letech života se potýkal se zdravotními problémy. V září 2021 ho zákeřně dostihla pandemie onemocnění covid-19 a navzdory snahám o uzdravení zemřel 23. prosince 2021 ve svých 83 letech. Tohoto poměrně vysokého věku se dožil i díky životní družce Jarmile, která mu stála vždy věrně po boku, vytvářela mu zázemí a obětavě o něho pečovala v nemoci.

Prof. Jan Čermák byl zcela výjimečnou osobností na poli ekofyziologie dřevin a zároveň velmi přátelský, obětavý a nekonfliktní člověk, který byl vždy ochoten aktivně pomoci kolegům, a zejména začínajícím vědcům, jejichž kariéru často pomáhal nasměrovat, např. zajištěním zahraničních stáží na prestižních vědeckých institucích u svých spolupracovníků. Díky značnému množství mimořádně kvalitních vědeckých výstupů, vychovaným následovníkům a vědecké škole dendroniky tu s námi bude odkaz jeho práce žít ještě dlouho.

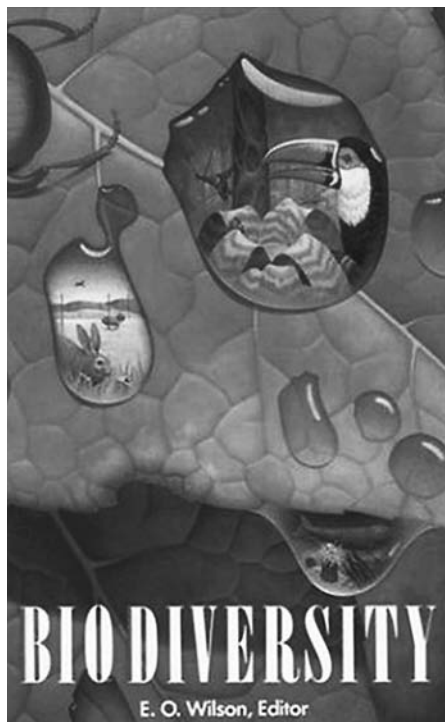
K dalšímu čtení např. *Živa* 2011, 6: 270–271.

Pavel Kovář

Hold Edwardu O. Wilsonovi

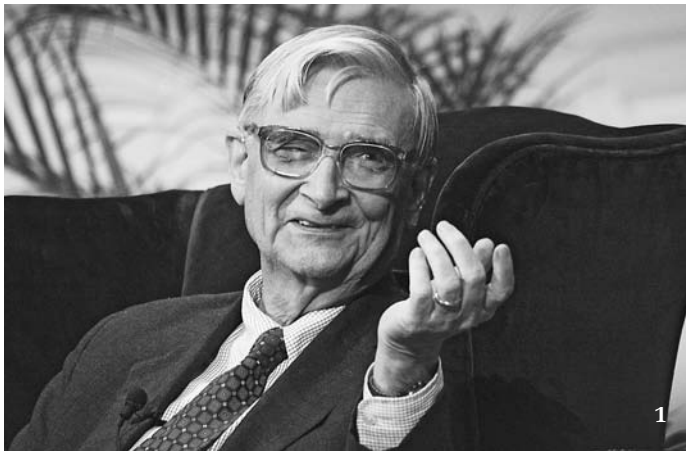
Edward Osborne Wilson se dožil 92 let, narodil se 10. června 1929 v britském Birminghamu a zemřel 26. prosince 2021 v americkém Burlingtonu (stát Vermont). Svým košatým dílem však obsáhl několik dlouhých životů. V biografických kompendiích se u něho v kolonce povolání uvádí: zakladatel sociobiologie, ekolog/zoolog/entomolog/myrmekolog, evoluční biolog, etolog, spisovatel a popularizátor vědy, univerzitní učitel a jistě mnohé další položky.

Ve dnech následujících po nedávném Wilsonově úmrtí začaly přibývat nekrology v novinách a časopisech a weby byly zaplaveny blogy a vzkazy komentujícími ztrátu i rozsáhlé množství jeho vědeckých a popularizačních příspěvků. Ed, jak mu přátelé říkali, se dožil vysokého věku, a jakkoli čelil vážným zdravotním problémům po desetiletí, byl jeho odchod pro mnohé šokem. Byl osobností takového formátu, že měl moc silně ovlivňovat pozornost věnovanou urgentním společenským problémům, a vyznačoval se nesmírnou šlechetností, pokud šlo o jakoukoli službu ve prospěch ochrany přírody.

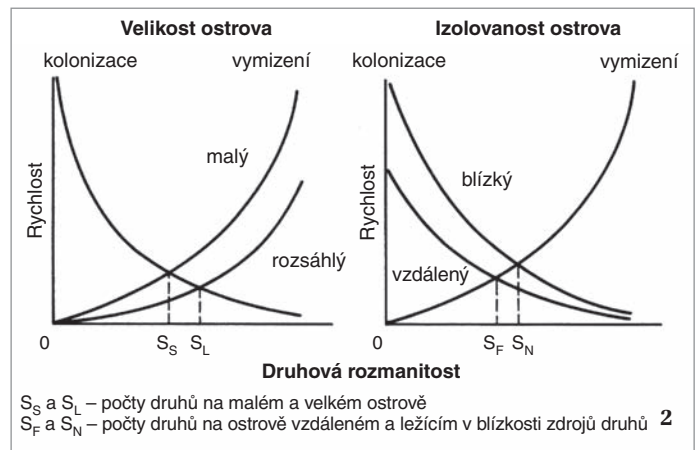

Detaily Edova života a jeho odborné kariéry najdeme v knižním zpracování autobiografie (*Přírodovědec – Naturalist*, Shearwater Books 1994) a v novější biografii, jejímž autorem je Richard Rhodes (*Vědec – Scientist*, Doubleday 2021). Tyto tituly dobře postihují podstatu jeho životního náhledu na svět a jeho přístup k biologii. Vždy ho zajímalo „velké zobrazení“ – uspořádání v měřítku glóbu a regionů (např. rovnovážná teorie ostrovní biogeografie), univerzální principy (sociobiologie apod.) nebo význam biosféry (např. biodiverzita a její ohrožení). Jeho bádání na těchto úrovních bylo podepřeno informovanými detaily z biologie druhů a z jejich vývojové historie. Klasická je jeho společná práce s Robertem MacArthurem na teorii rovnováh, která vyústila nejprve v publikaci v časopise *Evolution* (MacArthur a Wilson 1963) a pak v knihu *The Theory of Island Biogeography*. *Monographs in Population Biology*, No. 1 (Princeton University Press 1967).

Rovnovážná teorie ostrovní biogeografie spočívá v myšlence, která umožňovala charakterizovat a předpovídat chování společenstev na ostrovech. Opírala se o tři základní charakteristiky izolovaných biot – vztah mezi počtem druhů na ostrově a velikostí ostrova (species-area relationship), vztah mezi počtem druhů a stupněm izolace ostrova (species-isolation relationship) a o obměnu druhů (species turnover). Přídatnými faktory ovlivňujícími

1

2

počty druhů jsou stáří ostrova, vnitřní heterogenita prostředí, případně další vlivy. MacArthur a Wilson přišli s myšlenkou, že počet druhů na určitém ostrově představuje dynamický rovnovážný stav mezi protikladnými procesy imigrace a extinkce, tedy jinak řečeno mezi procesy kolonizace a vymírání (obr. 2). Aplikace „ostrovních souvztažností“ se staly jedním z nástrojů v terestrické, resp. krajinné ekologii, při správě území a v ochraně přírody.

E. O. Wilson se stal známým především vydatným výzkumem mravenců a biogeografie. V Biologických laboratořích Harvardské univerzity provedl nespočet pozorování a uplatnil své dřívější badatelské poznatky nejen ohledně mravenců. Zrodila se tu jeho idea, že sociální hmyz je pouze jednou z podob fenoménu, který označil jako sociobiologie – ta se později stala hlavní hybnou silou jeho vědecké kariéry. Strávil hodiny snahou o pochopení a vykreslení krize prostředí, jak ji vnímal, a specificky hrozeb, jež doléhaly na celé soubory biologických druhů, což vešlo ve známost pod dnes běžně rozšířeným pojmem biodiverzita, tedy druhová bohatost nebo rozmanitost, a také pod pojmem destrukce stanovišť. Jeho výzva, aby polovina naší planety byla věnována zbytku životních forem na Zemi, působí v éře adorovaného ekonomického růstu za každou cenu jako utopie ze vzdálené budoucnosti. Promítla se už ale do praktické ochrany oblastí s výjimečně vysokými počty druhů, označovanými jako hot spots. Ed byl optimista, věřil, že vzdělávání veřejnosti a naléhavost problému povede v budoucnosti k řešení.

Později byl emeritním profesorem entomologie Harvardské univerzity. Ještě na světovém kongresu Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN) v Honolulu na Havaji konaném 1.–10. září 2016 byl hlavním řečníkem. Vystupoval jako vášnivý podporovatel Červeného seznamu ohrožených druhů IUCN. Svaz také mezi prvními projevil zármutek nad smrtí prof. Wilsona, který byl nositelem pamětní medaile IUCN Johna C. Phillipse jako projevu uznání za výjimečné služby pro mezinárodní ochranu přírody. Za svůj plodný život se stal držitelem řady dalších ocenění. Americká organizace Foundation for the Future (Fond budoucnosti) mu v r. 2000 udělila první Kistlerovu cenu za originální práci při výzkumu sociálních dopadů genetiky. Dvakrát také obdržel Pulitzerovu cenu – za knihy *On Human Nature* (1979) a *The Ants* (1991).

1 Edward Osborne Wilson na Yaelově univerzitě (USA) v říjnu 2007, kdy mu Peabody Museum of Natural History udělilo medaili Addisona Emery Verrilla. Převzato z Wikimedia Commons, v souladu s podmínkami použití

2 Hypotetický vliv kolonizace na vymírání a biodiverzitu na ostrovech s různými charakteristikami. Podle: R. MacArthur a E. O. Wilson (1967), ze skript *Ekosystémová a krajinná ekologie* (Kovář 2014)

Z jeho více než dvou desítek autorských knih byly u nás přeloženy a pod následujícími názvy vydány:

- O lidské přirozenosti, Nakladatelství Lidové noviny 1993 (*On Human Nature*, 1979; překlad Eduard Bakalář a Zdeněk Urban). Spis je hlavně o hledání odpovědi. Jestliže jsou lidské aktivity evolučně formované k prostému přežití, proč má člověk vnitřní smysl pro transcendentní přesahy, jako je např. víra nebo tvorba ideologií? Proč člověk při řešení problémů odjakživa rozhoduje primární dilema volby mezi etikou (altruismem) a „přirozeností“ směřující k vůli přežít (jednat egoisticky)?

- Rozmanitost života, Nakladatelství Lidové noviny 1995 (*The Diversity of Life*, 1992; překlad Antonín Hradílek). Kniha učebnicového charakteru v biologických základech vyšších hierarchických úrovní od organismů po biosféru poskytuje poznání principů systematiky, biogeografie, evoluce a ekologie populací a společenstev. Postihuje zároveň genuzi kolonizace souše ostrovního až pevninského rozsahu.

- Cesta k mravencům, Academia 1997 (*Journey to the Ants*, spoluautorství s Bertem Hölldoblerem, 1995; překlad Marcela Kovářová). Dílo je fascinujícím pohledem do života mravenců, velmi staré (od dob dinosaurů), adaptabilní (početné v nejrůznějších typech prostředí), a proto úspěšné skupiny hmyzu. Jejich studium zásadním způsobem přispělo k základům vědeckého odvětví sociobiologie, které přináší řadu dodnes diskutovaných aspektů při lákavém srovnávání s životem lidské populace.

- Konsilience – Jednota vědění. O nezbytnosti sjednocení přírodních a humanitních věd, Nakladatelství Lidové noviny 1999 (*Consilience: The Unity of Knowledge*, 1998; překlad Pavla Sadílková a Jana Špurná). Zaměřena na témata, na jejichž podkladě lze konfrontovat humanitní a přírodní vědy. Prostřednictvím kapitol o vzdělání, kultuře, umění, etice, náboženství, lidské mysli, přirozenosti a genetickém

pozadí se dostává k předpovědím nejbližší budoucnosti lidstva. Zabývá se problémy, jako jsou prudký nárůst lidské populace, neracionální hospodaření, omezenost zdrojů ad. A hledá řešení.

- Smysl lidské existence, Dokořán/Argo 2016 (*The Meaning of Human Existence*, 2014; překlad Aleš Drobek). Do značné míry filozoficky laděné pojednání o jedinečnosti lidského života, o společném vývojovém procesu spojujícím člověka s jinými živoucími organismy, ale navzdory tomu odlišujícím lidstvo fundamentálním stupněm kulturní kreativity.

Pokud končíme u filozofických poselství E. O. Wilsona, příznačný termín najdeme v titulu jeho knihy *Biophilia* (1984) – sice ho nevymyslel, leč navazuje s ním na Aristotela nebo Ericha Fromma (autora pojmenování). Biofilie neboli láska k životu znamená tíhnout k jiným živým tvorům, obecněji k přírodě jako celku. Projevuje se např. v péči o domácí mazlíčky nebo animoterapii při autistických poruchách, v širší rovině ve vztahu k ochraně přírody. Ed Wilson své víze (např. sociobiologii), jak jinak, musel obhajovat, a protože je předkládal populární formou veřejnosti, přšely na něho ideologické ataky. Jednou mu dokonce na konferenci vylili džbán vody na hlavu. Hrdě se k takovým újmám při obraně vědy hlásil. Dobrodružství poznání vyžaduje silné vzory: jeden právě odešel – ale nezmizel.

Citovaná literatura je na webu Živý.

